

Koostanud Randar Tasmuth, Anne Burghardt, Thomas-Andreas Pöder
Sisuliselt toimetanud Randar Tasmuth, Anne Burghardt, Thomas-Andreas Pöder
Tehniliselt ja keeleliselt toimetanud Karin Kallas
Kujundanud ja küljendanud Külli Saard

Raamatu väljaandmise toetajad:
Luterliku Maailmeliidu Saksa Rahvuskomitee

EELK Usuteaduse Instituut tänab raamatu lisade autoreid, tõlkijaid ja ajakirja Kirik & Teoloogia õiguse eest avaldada tekstid raamatu lisadena uuesti

© EELK Usuteaduse Instituut, koostajad ja autorid, 2017

Trükitud: Tallinna Raamatutrükikoda

ISBN 978-9949-9950-4-2

ISSN 1406-8567

Sisukord

Saatesõna. Randar Tasmuth, Anne Burghardt, Thomas-Andreas Pöder ..	11
Kongressi programm	13
Milline sa oled, reformatsiooni vaim? EELK Usuteaduse Instituudi rektori Ove Sanderi tervituskõne	17
Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku peapiiskopi Urmas Viilma tervituskõne	19
Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku metropoliidi Stefanuse tervituskõne	21
EELK Usuteaduse Instituut 70 — instituut teoloogilise hariduse järjepidevuse kandjana Eestis. EELK Usuteaduse Instituudi dekaani Randar Tasmuthi avakõne	22
I USUPUHASTUS, VAIMSUS JA AJALUGU	31
1. Evangeelium ja usuvabadus: reformatsiooni teoloogia ja vaimsuse põhijooni. Thomas-Andreas Pöder	32
1. Reformatsioon – sündmus ajaloos ja ajalooline sündmus	32
1.1 Reformatsioonikäsitluste paljusus	32
1.2 Reformatsiooni tähistamise mitmekülgsus	35
1.3 Usutunnistuskirjade eristaatus luterlikus kirikus ja eesti kultuuris	36
2. Vabadus Kristuses – reformatsiooni teoloogia kese	37
2.1 Kristlase vabadus kui usuvabadus	39
2.2 Kristlik jumalasuhe – Kristuse rõõmus vahetus meie eest	40
2.3 Kristlik maailmasuhe – kristlik eetos	41
3. Vabadus kiriku osaduses	43
3.1 Usupuhastus kui puhastav usk	44
3.2 Evangeelse luterliku kiriku identiteet	44
4. Reformatsiooni sotsiaalne, k.a oikumeeniline mõõde	45
4.1 Usu- ja südametunnistusevabadus kui reformatsiooni impulss	46
4.2 Kristlik elu kui jumalateenistuslik elu	47
2. Reformatsioon reformatsiooniteoreetiliselt: Lutheri reformatoorse teoloogia kese. Pekka A. Kärkkäinen	48
1. Õigeksmõistuõpetus nelja üksnes-lause abil	48
1.1 Üksnes Kristuse pärast.....	49

1.2 Üksnes armust	50
1.3 Üksnes Jumala Sõnast	50
1.4 Üksnes usust	51
2. Nn reformatoorse pöörde küsimus	52
3. Näited muutustest Lutheri mõttemaailmas	54
4. Reformatoorsed põhikogemused	55
Kokkuvõtteks	56
3. Reformatsiooni algus Liivimaal. <i>Juhan Kreem</i>	58
Sissejuhatus	58
1. Reformatsiooni tulek Liivimaale. Reformatoorsed jutlustajad	59
2. Vastuseis vaimulikele maahärradele	60
3. Pildirüüstelaine	62
4. Preisimaa sekulariseerimise mõju Liivimaale	63
5. Volmari maapäev 1525. aasta juunis	64
6. Linnadest lähtuvad muudatused kirikuelu korralduses	65
7. Maahärrade pingutused kirikuelu ümberkorraldamisel	66
Kokkuvõtteks	69
4. Reformatsiooni mõjuaspekte Eesti kiriklik-religioosel maastikul läbi sajandite. <i>Matthias Burghardt</i>	70
II USUPUHASTUS, KULTUUR JA HARIDUS	79
5. Usupuhastuse mõju hariduse mõistmisele ja arendamisele Eestis. <i>Marju Lepajõe</i>	80
1. Seoste hägustumisest	82
2. Õhtumaise hariduskäsituse mõnest printsiibist	84
3. Lutheri hariduskäsituse üldjooni	86
Kokkuvõtteks	90
6. „Kiri algab kirikust“. Varase eesti kirjakeele luterlikkusest. <i>Kristiina Ross</i>	91
1. Eesti kirjakeele süünd kui luterlik kultuurifenomen	91
2. Formaalselt ja dünaamiliselt luterlik keel	93
2.1 Formaalselt luterlik keel	93
2.2 Dünaamiliselt luterlik keel	95
3. Luterlikkus eesti varases piiblitõlkes	96
3.1 Varaprotestantlik keel	97
3.2 Barokne keel	99
3.3 Pietistlik keel	100
Kokkuvõtteks	102

7. Luterlikust koraalist laulupeoni. <i>Mart Jaanson</i>	103
1. Koraali mõistest	103
2. Luterlik koraal	104
3. Eestikeelse kirikulaulu ja lauluraamatu ajaloost	105
4. Luterliku kirikulaulu ideaal – emakeelsus ja -häälsus – eestikeelses luterlikus kirikulaulus	107
5. Luterliku kirikulaulu koht üldlaulupidudel	110
Lõpetuseks	112
III USUPUHASTUS, INIMENE JA ÜHISKOND	115
8. Vabastatud inimene ja vaba riik. <i>Johann-Christian Pöder</i>	116
1. Sissejuhatus: reformatsiooni ja poliitika suhe – viljakas või fataalne?	116
2. Riigimetafüüsika kütkes: riigi teoloogiline ülelegitimeerimine ja allaheitlik vaim	117
3. Teel demokraatiasse: reformatsiooni vabaduslikud ja võrdsuslikud impulsid ..	120
4. Vastavused ja väljakutsed: luterliku poliitilise eetika „demokraatlik pööre”	124
9. Reformatoorseid lähtekohti vaimuliku ameti mõistmisel ja teostamisel. <i>Ove Sander</i>	127
Sissejuhatus	127
1. Vaimuliku ameti põhjendatus	128
2. Üleüldine preesterlus ja ordinatsiooniga seotud preestriamet	130
3. Ordinatsioon	131
4. Suktsessioon	134
Kokkuvõtteks	135
10. <i>Vocatio</i> – elu kutse ja elukutse Martin Lutherit järgides. <i>Anne Kull</i> .	136
Sissejuhatus	136
1. Antiikne ja keskaegne arusaam tööst	136
2. Kutsumise mõiste teisenemine – kutsumine kui ristiinimese vabadus teenida ligimest	137
3. Lutheri kutsumiskäsituse väljakutsed	138
4. Kutsumise sisuga täitmise keerukusest	139
5. Kutsutud ligimese kui kogu loodu heaks	141
11. Reformatsiooni vaimsus täna: otsides iseennast ja õnnestuvat elu. <i>Marko Tiitus</i>	143
Sissejuhatus	143
1. Teoloogia ja vaimsus (spiritualiteet)	145
2. Luterlik teoloogia ja vaimsus (spiritualiteet)	148
3. Luterlik vaimsus (spiritualiteet) ja eestlaste vaimulaad	152

IV USUPUHAUSTUS, KIRIKUD JA PLURALISM 159

12. Reformatsiooni globaalne mõõde. *Anne Burghardt* 160

1. Luterluse levik maailmas 160
  2. Teel üleilmse luterliku osaduse poole 164
    - 2.1 Luterlikud maailmakonvendid ja Luterliku Maailmaliidu rajamine 164
    - 2.2 Oikumeenia mõistmine Luterlikus Maailmaliidus 169
    - 2.3 Kirikute liidust osaduseks 172
  3. Luterliku Maailmaliidu peamised töövaldkonnad 174
    - 3.1. Holistlik misjon kui aluspõhimõte 174
    - 3.2 Teoloogiline uurimistö 175
    - 3.3 Diakooniline töö 181
    - 3.4 Pögenike abistamine ja jätkusuutliku elukeskkonna toetamine 182
- Kokkuvõtteks 183

13. Kirikute paljususe ja ühtsuse reformatsioon ja oikumeenia.

Oikumeenilise eklesioloogia paradoks, selle võlud ja

valud. *Tiit Pädam* 184

- Sissejuhatus 184
1. Kiriku usk ja teoloogia 185
  2. Kirikute paljususe paradoks 185
  3. Oikumeeniline imperatiiv ja selle probleemistik 186
  4. Kirikute ühtsuse mõistmise erinevused ja kriteeriumid 187
  5. Luterlik eristus ja küsimus tänapäeva oikumeenilisest peaprobleemist 189
  6. Võrdlev eklesioloogia 190
    - 6.1 Täielik osadus 191
    - 6.2 Mittetäielik osadus 191
    - 6.3 Kirikurahva usk ja kirikujuhtide usk oikumeenias 192
  7. EELK oikumeenilised suhted – kas igas suunas sarnased ja samadest eklesioloogilistest arusaamadest kantud? 193
  8. Mõned kokkuvõtlikud mõtted EELK oikumeenilisest enesemääratlusest 195

14. Solidaarne tolerantsus: religioonide ja maailmavaadete vahelise dialoogi tõhustamise tingimustest. *Thomas-Andreas Pöder* 198

1. Religioossete ja maailmavaateliste perspektiivide radikaalne pluraalsus ja küsimus nende vahekorras 198
2. Religioossete ja maailmavaateliste perspektiivide kriitilise avaliku eneserefleksiooni olulisus 199
3. Sallivuse ja sallimatuse vastuolu ning solidaarne tolerantsus 200

LISAD:

1. Vabaduse teetähised 2017-2018: Reformatsioon 500 – Eesti Evangeelne Luterlik Kirik – Eesti Vabariik 100 (Eesti Evangeelne Luterlik Kirik) 204
2. Perspektiivid 2017. aasta reformatsiooni juubeliks (Lutheri dekaadi [2008–2017] teadusnõukogu)..... 207
3. *Europa reformata*: 500 aastat reformatsiooni Euroopas – üleskutse (Evangeelsete Kirikute Osadus Euroopas) 212
4. Luterliku Maailmaliidu erikomitee raport „500 aastat reformatsiooni“ (Luterlik Maailmaliit) 214
5. Urmas Petti, Reformatsiooni tähendus tänapäeva kirikule 219
6. Michael Beintker, Evangeelsed kirikud reformi ja reformatsiooni vahel 223
7. Wilfried Härle, Õigeksmõist täna 235
8. Ulrich Körtner, Eksklusivne usk. Reformatoorse teoloogia neljakordne „ainult“ 247
9. Martin Junge, Elu evangeeliumi rõõmus 260
10. Luterlik Maailmaliit, Luterliku Osaduse enesemõistmine. Uurimusdokument 266

Autorid 283

Nimeregister 285